ASPECTE ALE POEZIEI SATIRICE ROMÎNEȘTI CONTEMPORANE

DE

DAN MĂNUCĂ

„Difficile est satiram non scribere!". Adevărul adagiului, cu toată bătrînețea, și-a perpetuat valabilitatea, necontestată, cel mult amendată, după împrejurări și oameni, după epoci și artiști.

Ivită din nevoia corijării semenilor, satira avea, la început, un rol auxiliar didacticii. Timpul le-a separat, le-a delimitat nu atît domeniile, rămase aceleași, cît procedeele. Azi, satira aparține cu totul artei, chiar dacă, așa cum afirma Hegel, nu exprimă atît simțirea, cît, mai curînd, elementul necesar al binelui [1].

Apărută după 23 August 1944, noua poezie satirică românească a preluat și dezvoltat din vechiul fond, tot ceea ce a ridiculizat cu mijloacele artei abaterile de la o evoluție socială progresivă. Noile realități au generat o morală nouă, de pe ale cărei poziții satira românească actuală privește, sau, mai bine, desconsideră neconcordanțele, contribuind astfel la desăvîrșirea gustului artistic și a educației civice.

*

Mulți au încercat să lumineze problemele teoretice ale satirei. Nici azi nu s-a convenit încă dacă ea constituie un gen artistic distinct și chiar dacă aparține sau nu artei. În orice caz, există o înțelegere generală în ce privește cristalizarea unor specii literare, ca fabula, epigrama, parodia, rezervate cu precădere unui conținut satiric.

Născută din nevoia timpurie de a camufla adevăratele intenții ale autorului, fabula a evoluat prea puțin ca formă, pentru că, legată de canoanele ei, repetîndu-le, le-a respectat. Cu toate acestea, prin atașamentul la concepțiile despre bine și rău, ea nu a fost opacă la tendințele fiecărei epoci, asigurîndu-și o prezență sigură în contemporaneitate —

[1] Hegel, *Vorlesungen über die Aesthetik*, vol. II, Stuttgart, 1939, p. 115.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

motiv al cultivării ei în literatura romînă din ultimii douăzeci de ani. Numai că, trebuie precizat, ea nu mai are rolul de paravan al ideologiei artistului — deplin acordată acum cu cea a orînduirii socialiste. În aceste condiții, acceptarea ei se datorește și ușurinții cu care insinuează lectorului o morală oarecare, nu scolastic și indigest, ci hazliu și eficient. Că așa stau lucrurile o dovedește preocuparea insistentă pentru fabulă dovedită cu deosebire de Tudor Arghezi, Marcel Breslașu, ori Nicolae Țatomir.

Deși supuse convenienței speciei, fabulele lui T. Arghezi reclamă totuși dreptul lărgirii lor, adăugînd în cusătură „cîteva altițe noi" [2]. Revendicarea e justificată de extinderea ariei poetice. Căci Arghezi depășește unele scheme imuabile ale genului și, bazat pe folclorul romîn, iscă motive de fabulă din orice împrejurare. Mai ales mediul rural este acela care îi oferă o bogată tipologie, materialul fabulelor argheziene fiind oferit de: cuie, ace, ață, putină, porci, gîște, trișcă, Păcală, Făt-Frumos ș.a.m.d. Punctul de vedere, izvorît din concepția folcloristică despre bine și rău, este reliefat deosebit de clar de unirea fabulei clasice cu pilda populară. Încît tocmai din acest unghi trebuie privită strălucirea uneia din „altițele' noi ale străvechii urzeli fabulistice (cf. *Scîndura* [3]).

Violența expunerii conferă fabulelor argheziene și o vizibilă notă de pamflet. Se realizează, astfel, un amestec original de disimulat și de explicit, de ironie și de violență. Este foarte departe de fabula clasică o poezie ca, de pildă, *Păianjenul negru*, a cărui identitate e doar sugerată prin simboluri sau fapte caracteristice („corect în redingotă, joben, mănuși, monoclu", el are fabrici multe.../ La una face gaze, de oftică, și tuse.../La altele, obuze, cartușe, mitraliere" [4]).

Cele două caracterizări amintite mai sus — contopirea cu pilda folclorică și cu pamfletul — leagă strîns fabula de întreaga poezie argheziană, constituind două aplicații particulare ale unor trăsături generale și asigurîndu-i un loc aparte în literatura romînă.

Deosebit se prezintă Marcel Breslașu, autor a numeroase fabule, pentru care dovedește o predilecție aproape exclusivistă. De altfel, fabula convine perfect manierei lui artistice, larg dispusă spre moralizare. Împrumutînd procedee ale speciei, el utilizează mai ales concluzia în genul fabulei și paralelismul cu intenții moralizatoare.

Vizînd neajunsuri general umane, Breslașu recurge în mod curent la actualizarea lor, prin folosirea unui limbaj și a unor situații cu totul specifice prezentului. Fantezia, principala caracteristică a fabulelor sale, înlocuiește multe procedee învechite cu altele proaspete și expresive. Astfel atomii de Hidrogen, Uraniu și Thoriu, eroii din *La poarta fabulei* [5], aparțin prezentului, ca și problema dezbătută; sumbrii belicoși ies învinși de rațiunea umană, reprezentată de Fedru, La Fontaine, Krîlov.

[2] T. Arghezi, *Versuri*, ESPLA, 1959, p. 522.
[3] *Ibidem*, p. 534.
[4] *Ibidem*, p. 542.
[5] M. Breslașu, *Dialectica poeziei și niște fabule*, EPL, 1962, p. 267.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

Tot fantezia este aceea care crează ramificaţii nenumărate, conflicte colaterale. Complicate de plăcerea amănuntului, acestea dau uneori fabulelor lui Breslaşu un aspect stufos şi imprecis.

În mai mică măsură cultivă fabula un alt poet înclinat către satiră — Nicolae Ţatomir care, spre deosebire de Arghezi sau Breslaşu, adepţi ai dezvoltării ample, preferă miniatura în peniţă fină. Abandonarea epicului şi adoptarea monologului ca procedeu de bază, exclud morala, rezultată din autocaracterizarea eroilor înşişi. De obicei este dezvoltată o singură trăsătură de caracter — şiretenia, violenţa, prostia, snobismul — subliniată de autor prin intermediul ironiei (de pildă, în *Vipera* [6]).

Fără a afecta reuşita generală, rarele insuccese ale noii fabule romîneşti se datoresc fie lipsei elementului artistic (ca în *Fabulă* de D. Corbea [7], fie inconsistenţei moralei (ca în *Poveste din lumea dobitoacelor* [8] de E. Frunză).

Prezentă în actualitate, fabula romînească din ultimii douăzeci de ani dovedeşte o mare apropiere de folclor, de procedeele lui artistice. Avînd o tematică variată, ea dezbate, alături de alte specii, principalele probleme ale prezentului, atingînd prin T. Arghezi o treaptă artistică superioară.

O altă specie satirică care cere multă fantezie din partea autorului este parodia, revenită în atenţia cititorilor prin volumul de debut al lui Marin Sorescu *Singur printre poeţi* [9]. Parodiind artişti cu tehnici deosebite, adaptîndu-se fiecăruia cu abilitate, Sorescu surprinde fie cu umor gingaşa feminitate domestică din poeziile Mariei Banuş, fie caustic — introspecţia stearpă din unele poezii ale lui A. E. Baconsky. Poziţia lui Sorescu este de cele mai multe ori satirică şi rareori umoristică, cum o dovedeşte ciclul „Parodii de încurajare". Cunoscînd bine calităţile şi defectele ultimei generaţii de poeţi, Sorescu satirizează, parodiindu-i, sărăcia de idei, limbajul grandilocvent şi inexpresiv, ciudăţenia căutată, asociaţiile arbitrare, stilul alambicat.

Dacă parodia şi-a recăpătat locul prin volumul amintit mai sus, nu acelaşi lucru se poate spune şi despre epigramă. Deşi larg răspîndită în mai toate periodicele, ea nu a atins încă un grad de artă şi eficienţă care să-i dea locul cuvenit într-o istorie literară. Chiar comprimarea ei în volume speciale, nu reuşeşte să-i îmbunătăţească situaţia ingrată.

Practica artistică a timpurilor a făcut ca nu numai fabula, parodia şi epigrama să vehiculeze un conţinut satiric. S-a ajuns ca orice formă de organizare a materialului poetic să permită introducerea în tiparele lui a unor sensuri, care, iniţial, ar fi părut inacceptabile.

Astfel procedează Cicerone Theodorescu în rondelurile lui, în care atacă falsitatea sau goliciunea de caracter, de obicei prin intermediul

---

[6] N. Ţatomir, *Satire*, ESPLA, 1955, p. 85.
[7] D. Corbea, *Nu sînt cîntăreţ de stele*, ESPLA. 1960, p. 218.
[8] E. Frunză, *Zile slăvite*, ESPLA, 1951, p. 82.
[9] M. Sorescu, *Singur printre poeţi*, EPL, 1964 (col. „Luceafărul").

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

metaforei ; *Rondelul dopului isteț* e simbolul frivolității nepăsătoare [10], *Cocoșul de tablă* — reprezentantul fanfaronadei gălăgioase [11] etc.

Forma predilectă este însă sonetul, întîlnit la aproape toți satiricii, dar, mai cu seamă, la Victor Eftimiu, la care are funcția expresă de cenzurare a vechiului regim. Lumea sonetelor lui satirice e alcătuită din clienți ai tripourilor, delatori, fantoșe de generali, rentieri libidinoși. Simbol al tuturor, *Jobenul*, odinioară plin de „grații rotitoare" îndeplinește astăzi ingrata meserie de sperietoare [12].

Dar efectul satiric este obținut și prin răsturnarea valorilor stabilite în mod curent, pentru un anumit fel de poezie. Elegia, care, de obicei are destinația precisă de a se tîngui, răspîndind tristețe, la Dan Deșliu, dimpotrivă, este dominată de un ton de compătimire sarcastică [13]. Într-un astfel de caz, avem a face, de fapt, și cu o parodie, căci intenția artistului a fost de a mima, cu scop satiric, procedeele unei anumite forme poetice. Tehnica aceasta, întrucîtva ușoară, s-a răspîndit repede, încît pot fi numărate azi, mai ales în paginile revistei „Urzica", multe false descîntece, false romanțe, toate cu o întorsătură satirică [14].

*

Diversitatea formelor satirei se împletește cu diversitatea procedeelor care o produc. Unul dintre acestea, portretul, oferă posibilitatea ridiculizării nelimitate a obiectivului ales, motiv pentru care a și pătruns, răspîndindu-se repede, în poezia noastră satirică. De obicei, portretul satiric din ultimii douăzeci de ani are o destinație foarte precisă : flagelarea, de pe poziția prezentului, a unor figuri caracteristice societății burgheze.

Descrierea trăsăturilor fizice, mai puțin folosită, este subordonată elementului moral. înfățișarea exterioară devenind un simbol al caracterului, putîndu-l sugera și chiar localiza sub raport social. Un atare portret recurge adesea la deformarea grotescă : *Cucoana-mare*, din volumul *1907 — peizaje* al lui Arghezi, are fața „ca un ciorap mototolit" și un aspect general de „cadavru preparat" [15].

Mai răspîndit și mai artistic folosit este portretul moral, care păstrează asupra celui fizic avantajul dezvăluirii esențialului. Caracterizarea morală se traduce, între altele, prin aglomerarea unor fapte capabile să ofere măsura unui caracter. Așa procedează Arghezi, înșiruind momentele cheie din viața unui politician, ajuns din simplu băiat care „umbla cu gîștele prin sat", ministru cu veleități nobiliare [16]. Specific lui Ar-

[10] Cic. Theodorescu, *Versuri alese*, ESPLA, 1954, p. 219.
[11] *Ibidem*, p. 217.
[12] E. Eftimiu, *Soliile terestre*, Ed. tin., 1961, p. 18.
[13] *Elegie la mormîntul canalului de Suez*, în vol. *Ceva mai greu*, ESPLA, 1958, p. 51.
[14] V. „Urzica", nr. 5 și 11/1955, p. 7 și respectiv 10.
[15] T. Arghezi, *op. cit.*, p. 493.
[16] *Ibidem*, p. 472.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

ghezi, faptele prezentate sînt adnotate în așa fel, încît adevărata lor semnificație capătă o nuanță respingătoare: „Maestrul, orice-ai face, cîștigă el la joc / Că are pe sub masă și-n mînecă noroc" [17].

Pentru obținerea unor efecte satirice maxime, înșiși autorii intervin în portretizările personajelor, implicate în activitatea lor cotidiană, cum procedează Arghezi în cîteva mușcătoare descrieri de adulatori onctuoși [18]. Subiectivitatea autorului, lezată, în astfel de împrejurări, ia forme mai vehemente decît descrierea indignată, devenind interpelare polemică: „Cine ți-a dat, jupîne, mîndrețe de grădină / Cînd fugi ca buhălaia de floare și lumină?", îl apostrofează Al. Andrițoiu pe *Stăpînitorul de grădini*, latifundiarul fără mîini să dezmierde florile și fără nări să le simtă aroma [19].

Dacă pînă aici predomina un explicit element subiectiv, mai departe îl vom întîlni fie mascat, fie, cel puțin în aparență, evitat. Așa se întîmplă în cazul monologului satiric, care pretinzînd prezentarea obiectivă a faptelor, selectează ceea ce convine poziției autorului față de personajul în cauză, oferindu-ni-l tot sub un unghi subiectiv. Tipice în acest sens sînt poeziile Mariei Banuș, în care monologul surprinde gîndurile unui rentier, ale unui comis-voiajor, ale unui fost patron [20], accentuînd elementul grotesc al unor atare mostre de psihologie filistină. Și rentierul și comis-voiajorul, torturați de instabilitatea lor socială, sînt obsedați în coșmar de realitatea nouă pe care o întrezăresc. Altfel procedează Arghezi al cărui erou din poezia *Un vis urît* este un boier. Dacă la Maria Banuș atmosfera era cețoasă, la Tudor Arghezi toate elementele sînt riguros determinate. Pe cînd rentierul se întreba: „Cine mă ia? / Cine îmi trage / pămîntul, prețul? / Cine îmi duce / cu apa leșul?" [21], pentru „bărbatul de stat" din poezia lui Arghezi, coșmarul este deosebit de concret: „scările și cu pridvorul / le bate cu pingeaua tot poporul" [22]. Rotunjit într-un final comic („energicul bărbat / s-a liniștit de cum s-a deșteptat: / căzuse-n somn din pat"), portretul acesta îl pune pe cititor în fața unei tehnici frecvente la Arghezi: opoziția valoare — pretenție, cu dubla funcție de caracterizare și satirizare. Accentuarea ultimei constituie una din particularitățile portretului satiric arghezian, care, îngroșat prin determinante depreciative, se transformă într-o mască bufonă, verosimilă și viabilă prin precizia cuvîntului. Contopind trăsăturile fizice cu cele morale, portretele lui T. Arghezi întreprind turul de orizont complet al unui caracter, realizînd cea mai expresivă galerie satirică din poezia românească.

Tot atît de artistic mînuiește Arghezi și unul din principalele mijloace de exteriorizare a satirei, anume ironia. Răspîndită în întreaga sa operă, ea s-a manifestat într-o formă desăvîrșită în volumul *1907 — pei-*

---

17 *Ibidem*, p. 476.
18 T. Arghezi, *op. cit.*, p. 547—549.
19 Al. Andrițoiu, *Dragoste și ură*, Ed. tin., 1957, p. 45.
20 M. Banuș, *Poezii*, ESPLA, 1958, p. 103, 107, 179.
21 *Ibidem*, p. 106.
22 T. Arghezi, *op. cit.*, p. 560.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

zaje. Prezentînd marea mișcare țărănească de la începutul secolului nostru, Arghezi întrebuințează ironia ca pe cea mai de seamă armă de ridiculizare a statului burghez. Situarea pe o poziție fals aprobativă îi permite să prezinte monstruozitatea faptelor cu inocența inconștienței sau cu neomenia rapacității. Adevărata atitudine a artistului se dovedește a fi însă cu totul alta. Dacă „țăranii mulți / flămînzi și goi, trec iarna și vara tot desculți", dacă „stau cu porcii și vitele-n odaie, / grămadă peste claie", toate acestea nu puteau fi un motiv de răscoală. „Păi, asta lor le place" exclamă candid poetul [23]. Iar dacă se afirmă că „moșierii și arendașii au flămînzit țăranul", că „îl țin ca pe o vită", îngropat în sate de bordeie [24], că mama, „parcă hrănită cu bozii și ciuperci, / sugacilor le unge limba cu zer și terci", acestea sînt „palavre și născociri murdare" [25]. Vinovați sînt străinii a căror mînă s-a strecurat în țară. Și cum oricît au căutat-o, n-au găsit-o, împușcați au fost țăranii.

De la acest punct însă, Arghezi părăsește tonul ironic, căci faptele sînt mult prea severe pentru ca simpla ironie să fie suficientă. Cît de abil ar fi mînuită, ea atinge o limită dincolo de care nu mai poate răspunde solicitărilor ideologice și afective. Latura ei convențională devine o stavilă în calea realizării adevăratelor planuri. Intervin alte procedee de satirizare care dau libertate intențiilor poetice, ba chiar le transpun într-un plan mult mărit. Unul din ele este sarcasmul — bataia de joc acerbă colorată de un accentuat ton tragic. Aliind comicul și tragicul, sarcasmul naște o satiră deosebit de virulentă, obiectivul lui înfățișîndu-ni-se cu atît mai indezirabil, cu cît se înfundă în ridicol.

Amintitul *1907* recurge deseori la sarcasm, reclamat de intenția blamării prin rîs a acelora care au ordonat sălbaticele represalii. Folosind parodia stilului oficial, Arghezi realizează o satiră a cruzimii oligarhice. *Ultimul ordin de la interne* sună scurt și concis: „De-aci-ncolo, Prefecții și trupele viteze, / Și polițiștii noștri să nu mai aresteze /... Vă rog să luați aminte și raportați / Atît: pe zi ce număr aveți de împușcați" [26]; pentru că nu împușcase cincizeci de țărani căprarul Paraschiv e găsit vinovat, după socotința tribunalului, cu frustarea țării de cincizeci de morminte [27]. Mînuind violența sarcasmului, Arghezi apelează concomitent la grotesc și scabros, ciudățeniile respingătoare fiind apte nu numai să individualizeze un personaj, ci să-l și degradeze. Acesta este cazul ex-hetairei, „astăzi hodoroagă", care-și tîrguia nurii pe „concesii, monopoluri, furnituri", asupra proveniență cărora poetul insistă prin cuvinte pe măsura faptelor [28].

Este greu de găsit la alți poeți decît Tudor Arghezi o satiră tăioasă care să folosească în chip mai artistic imaginea violentă. Rezultată din

[23] *Ibidem*, p. 478.
[24] *Ibidem*, p. 479.
[25] *Ibidem*, p 480.
[26] *Ibidem*, p. 480.
[27] *Ibidem*, p. 511—512.
[28] *Ibidem*, p. 551.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

împletirea comicului-ironic, cu cel sarcastic, grotesc ori scabros — ea îi asigură lui T. Arghezi un loc aparte în poezia romînească din ultimii douăzeci de ani.

Există însă un larg domeniu în care satira argheziană nu s-a manifestat. Este vorba de folosirea fantasticului, obținut prin proiectarea în planul plăsmuirilor a realităților înconjurătoare, a căror latură ridicolă creează o lume nouă, modelată de autor conform intențiilor.

Țintind ridiculizarea capitalismului, poemul lui Dan Deșliu *Cîntec de ruină* folosește masiv fantasticul, începînd chiar cu primul vers: „parc-a trecut năluca surpatului tărîm" exclamă cu oroare poetul, contopind realul și imaginarul cu înverșunare de pamfletar; bătrîna arătare decrepită are „sub falduri spinarea cocîrjată", sub dantele — un cosciug, sub dresuri — un pergament și „viermii sub corsajul lucios și indecent [29]. Întreg poemul este o metaforă care crează o atmosferă de silă disprețuitoare față de „ruina" unei alcătuiri sociale învechite. Fantasticul rezultat dă efecte de un ridicol macabru și violent, în stare să traducă poziția acuzatoare a poetului. Pornită de la real, după o incursiune în fantastic, satira se întoarce încărcată de burlesc și de agresivitate.

*

Satira nu se manifestă numai în literatura cultă. Literatura populară a descoperit-o cu mult înainte, utilizînd-o și astăzi în forme variate și numeroase. Poate fi urmărită astfel reacția poporului față de diverse persoane și împrejurări care îi lezau concepția despre bine și rău.

Feudalismul și capitalismul au alimentat cu perseverență această nepotrivire, încît literatura folclorică a epocilor respective are multe aspecte protestatare, foarte adesea exprimate prin satiră. O dată cu instaurarea și consolidarea sòcialismului, situația s-a schimbat. Prefacerile care au avut loc de la 23 August încoace au dus și la transformarea opiniilor despre lume și viață ale poporului romîn. De aceea și unele particularități ale satirei mai vechi au dispărut din folclorul nou, făcînd loc altora generate de noua stare de lucruri. Sînt menținute unele aspecte convenabile prezentului, de pildă satira defectelor de caracter vizate în forma tradițională a strigăturilor: „vai, săraca mîndra mea, bună pită face ea: / pită ca buretele, / poți unge peretele [30].

Dacă astfel de versuri mai pot da naștere la îndoieli în legătură cu vremea în care au apărut, altele conțin, pe lîngă fapte legate strict de problemele ultimelor două decenii, germenele unei noi concepții. Satira nu mai ridiculizează pe un oarecare individ izolat, ci pe un membru al societății, cu ale cărei norme acesta este în discordanță. Prin urmare dacă toți dintr-o cooperativă de producție lucrează, ridicol va fi acela care își va pierde vremea [31].

---

[29] D. Deșliu, *Ceva mai greu*, ESPLA, 1958, p. 63.
[30] T. Bals, *Pe-un picior de plai. Folclor poetic contemporan*, ESDP, 1957, p. 192.
[31] „Albina", nr. 813, an. 65 (1963), p. 8.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

În folclor, satira poate utiliza și forme specifice care, îi conferă mai multă expresivitate. Așa, de pildă, versurile: „La vorbă milos / La suflet cîinos / Cu vorba te prinde / Cu fapta te vinde" [32], alcătuind formal o cimilitură, sînt un portret umilitor și incisiv al unui îmbogățit. În mod special par să se fi consacrat exclusiv satirei strigăturile, tetrastihuri — mai frecvent —, născute din aprecierea de către poet a realităților înconjurătoare („M-a făcut mama la șură, / Ușurel și bun de gură, / La mîncare ca și lupul, / Și la lucru ca butucul") [33].

Forța artistică a satirei populare nu a rămas fără urmări. Poezia cultă actuală se sprijină nu numai pe tradiția ei progresistă, ci și pe folclor. Am remarcat aceasta ceva mai înainte, la Arghezi. Atitudinea satirică populară l-a influențat adînc și pe Al. Andrițoiu, mai ales la începuturile lui poetice. Obișnuit, el folosește contratul cîmp-salon cu intenții de ridiculizare, opunînd vieții artificiale un trai natural [34].

Personaje clasice, ca Păcală și Tîndală, au trecut din folclor în satira cultă. Unii poeți ca M. Beniuc doar versifică anecdota populară într-o formă adecvată [35], alții, ca N. Țatomir, îi ramifică semnificațiile artistice și sociale [36].

În poezia noastră cultă s-a extins unul din procedeele populare deosebit de înzestrate cu forță satirică — folosirea epitetului depreciativ, prin intermediul căruia versurile capătă o întorsătură de pamflet. Procedeul, perfecționat, îl întîlnim sub diferite aspecte în poezia lui Tudor Arghezi. Un simplu sondaj în direcția aceasta ar putea indica existența unui epitet ironic („hoțiile sublime" [37]), sarcastic („ilustrul animal" [38]), burlesc („femeie nefemeie" și „fată fătălău" [39]), ridicol („boier de treflă și birlic" [40]) ș.a.m.d. — toate folosite în scopul discreditării obiectului determinat.

Pe de altă parte, sînt utilizați și tropi de origine populară cu ajutorul cărora satira romînească dobîndește o notă caracteristică. Astfel, comparația arendașului înfumurat cu un bold înfipt în pernă, întîlnită la N. Țatomir, nu este numai sugestivă, ci încriminează trufia ciocoiască prin elemente din mediul specific satului [41]. Cît privește metafora, se face uz foarte adeseori de termeni împrumutați din folclor: grofului neomenos i se spune ori *căpău* ori *dulău* [42]; ucigașii comunistului Lazăr Cernescu

[32] T. Bals, *op. cit.*, p. 253.
[33] *Ibidem*, p. 192.
[34] *Al. Andrițoiu, op. cit.*, p. 19—21.
[35] M. Beniuc, *Păcală slugă la primar*, ESPLA, 1955.
[36] Cf. ciclul *„Avaturile lui Tîndală"* din volumul *Tainicul arhipelag*, ELP, 1964, p. 106—117.
[37] T. Arghezi, *op. cit.*, p. 467.
[38] *Ibidem*, p. 455.
[39] *Ibidem*, p. 460.
[40] *Ibidem*, p. 493.
[41] N. Țatomir, *Răscoala*, Iași, 1957, p. 3.
[42] M. Beniuc, *Poezii*, ESPLA, 1960, p. 136.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

sînt *fiare* [43] și *șerpi* [44]; agresivii slujitori ai zeului Marte sînt *lupi* [45] sau *liliecii-n-fracuri* [46]. E evidentă sursa folclorică a unei asemenea terminologii zoologice.

Simplul împrumut al procedeelor artistice populare slăbește însă violența satirei, dîndu-i un aer de pastișă, ca al unor poezii publicate de săptămînalul „Albina".

Comparînd satira dinainte cu cea de după 23 August 1944, se constată un fapt izbitor și anume dezvoltarea laturii ei sociale. A crescut în mod hotărîtor interesul artistului pentru viața colectivului, rezultat, în mare parte, al legăturii mai strînse dintre poet și cotidian. Combativitatea comunistă, adoptată de poeții noștri satirici în mod deschis, ca un principiu de bază, le permite descoperirea trăsăturilor caracteristice ale obiectivului vizat. Concordanța dintre țelurile poetului și cele ale întregii societăți favorizează mult pe plan social eficiența satirei, care nu mai este astfel simțită ca o propagatoare a neîncrederii.

Acestea sînt, în mare, cîteva din trăsăturile satirei noi romînești care o apropie mult de satira din țările socialiste și o deosebesc de satira din celelalte țări. Să amintim, de pildă, că suprarealismul dintre cele două războaie sau poeți actuali ca Enzensberger, Prévert, Auden, Jean Tardieu ș.a. utilizează de asemenea satira socială. Lipsiți însă de o concepție care să le ofere o imagine înviorătoare despre lume, ei se mărginesc la anarhism și protest individual, de multe ori căzut în mizantropie. Așa cum observa Claude Vigée, poezia lor este alcătuită din sarcasme și monstruozități expuse la rece [47], moștenind uneori fronda provocatoare suprarealistă.

Ferită de aceste neajunsuri, poezia romînească din ultimii douăzeci de ani s-a consacrat rolului de apărătoare a noii morale socialiste. Atenția poeților a fost atrasă, în primul rînd, de unele reziduuri ale mentalității burgheze care, agitate de cei interesați, tulburau limpezimea moralei noi.

Mai activi se arată satiricii cînd au ca obiectiv vechile orînduiri cu întreaga lor cohortă de metehne. Utilizînd satira, ei realizează, cum s-a mai amintit, portrete caricaturizate ale unor boieri, ale slujbașilor lor interesați, ale unor foști conducători burghezi etc.

Un fapt curent este condamnarea satirică a boierilor vanitoși, căzuți, fie și accidental, în atenția unui poet. Astfel, grecismele din poemul *Tudor din Vladimiri* al lui Mihu Dragomir contribuie nu numai la crearea culorii locale, ci și la ridiculizarea lui arhon Răileanu : „Psihi-mu, prea dimineață / Azi din plăpumi ai ieșit", se îngrijorează velitul chefliu, pentru a primi un răspuns oftat : „O, ce plixis [48]...".

---

[43] D. Deșliu, *Lazăr de la Rusca*, ESPLA, p. 22.
[44] *Ibidem*, p. 23.
[45] Eug. Jebeleanu, *Versuri alese*, ESPLA, p. 22.
[46] *Ibidem*, p. 47.
[47] Claude Vigée, *Métamorphoses de la poésie moderne*, în „Cahiers du Sud", nr. 356 (1960), p. 109.
[48] M. Dragomir, *Tudor din Vladimiri*, Editura tineretului, 1954, p. 14.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

Capitalismul a oferit și el asemenea exemplare, în persoana zeloșilor săi slujbași. De aceea conștiinciozitatea cu care gardianul-prim fură mîncarea din coletele deținuților i-a folosit lui P. Cîmpeanu pentru a-l lumina grotesc [49]. S-a încercat și satirizarea principiilor care stau la baza capitalismului, prin adoptarea unei poziții contemplativ-ironice a declinului societății burgheze ; reușita e minimă, pentru că Cezar Baltag, care a încercat acest lucru, operează exclusiv cu imagini căutate și bombastice [50].

Pe o treaptă artistică superioară se situiază satira monarhiei, de pildă, în poeziile lui Geo Dumitrescu [51]. Dar cel care a dat prestigiu artistic acestei direcții este Tudor Arghezi. Tonul ciclului inclus în volumul *Stihuri pestrițe* este de pamflet incisiv, cu interpelări vehemente, epitete înjositoare, cu metafore și comparații defăimătoare. Familia regală, astfel blamată, îi este prezentată cititorului ca o adunătură de „mușiță", devenită acum „pribeagă umbră, praf și mucegai" [52].

Aceleași procedee le introduc în scrierile lor și alți poeți, de exemplu, V. Tulbure [53] sau E. Frunză [54]. La ei însă, invectiva este goală, redusă la îngrămădirea cît mai multor depreciative, în speranța convingerii cititorului de justețea lor.

Rememorarea tablourilor din ultimul război a oferit posibilitatea unor prezentări satirice, mai ales cînd în centrul lor se găsesc personaje care se pretează la o asemenea interpretare. Maiorul cartofor, dintr-un poem al lui M. Dragomir, pleacă, împotriva obiceiului, primul la atac, pentru a scoate din picioarele camaradului ucis, cizmele cîștigate la cărți [55].

Deosebit se înfățișează satira antirăzboinică la Tudor Arghezi, care urmărește impresionarea puternică a cititorului, zguduirea conștiinței lui prin tablouri brutale, provocatoare. Războiul este un coșmar în care singura realitate e moartea. Sub spectrul ei ironia devine sarcasm, iar ridicolul — grotesc. Împrospătînd „clipa blestemată" a măcelului, printre ale cărui orori îl plimbă pe cititor, Arghezi urmărește să-i facă sufletul „ursuz și gol", pentru ca răspunsul la întrebarea : „ce vrei, război sau pace ?" [56] să fie cel rîvnit. Astfel concepută, satira antirăzboinică a lui Arghezi ia o înfățișare didactică prin ostentația demonstrației, răscolind omenia cititorului pentru a-i da un sens activ.

Concentrată asupra unor asemenea obiective, satira romînească din ultimii douăzeci de ani are în centrul preocupărilor fapte ce contravin eticii socialiste, normelor ei de conduită. Ridiculizarea lor de pe pozițiile ideologiei marxiste asigură obținerea rezultatelor pozitive scontate : fie îndreptarea erorilor, fie compromiterea lor în societate. Este locul să a-

[49] P. Cîmpeanu, *Penitenciarul special Caransebeș*, ESPLA, 1959, p. 25.
[50] C. Baltag, *Vis planetar*, EPL, 1963, p. 9.
[51] Geo Dumitrescu, *Aventuri lirice*, EPL, 1963, p. 114.
[52] T. Arghezi, *op. cit.*, p. 604.
[53] Cf. ciclul „*Fîntîna*", din vol. *Aur*, EPL, 1963.
[54] E. Frunză, *Fîntîna scarelui*, EPL, 1963, p. 36.
[55] M. Dragomir, *Războiul*, Editura tineretului, 1954, p. 60
[56] T. Arghezi, *op. cit.*, p. 446.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

mintim că, pentru răspîndirea satirei poetice sînt utilizate mijloace puțin sau de loc cunoscute pînă în prezent, de pildă, mișcarea artistică de amatori. Este adevărat că nu totdeauna versurile puse în circulație sînt și artistice dar ele au meritul compromiterii unui fapt real în chiar mediul în care s-a produs, de exemplu, a unui anumit superstițios într-un anumit sat [57]; astfel discreditat, individul ori se corijează, ori, continuînd, nu mai este urmat și de alții.

Privită în contextul satirei noastre din proză sau din teatru, satira poetică nu face corp aparte : aceeași tematică, aceleași realizări, aceleași procedee, chiar și aceleași defecte, le unesc pe toate într-un front satiric unitar. Privită însă în contextul poeziei, satira ocupă un loc foarte modest, cu tot prestigiul numelor amintite mai sus. În 1956, M. Beniuc constata aceasta, cam evaziv și imprecis, amintind însă și succesele obținute, mai ales în fabulă, de M. Breslașu, Șt. Iureș, Nina Cassian, Cicerone Theodorescu [58]. De atunci situația nu s-a schimbat mult. Atașat constant de satiră s-a vădit doar primul ; ceilalți au abandonat-o. În schimb întîlnim la alți numeroși poeți fie satira, fie, cu deosebire, elemente satirice. Căci dacă satira nu mai există decît într-un număr restrîns de cazuri, elemente satirice aflăm în mai fiece volum de versuri apărut în ultimii douăzeci de ani. Explicația trebuie căutată în faptul că elementele satirice sporesc combativitatea poeziei.

În enumerarea sa, Beniuc omisese numele lui Arghezi. Este drept că Arghezi nu este un poet satiric ; asemenea etichetare ar reduce aria creației sale atît de vaste ; dar nu poate fi trecut cu vederea că o latură importantă a creației sale o constituie satira. Cum lesne s-a putut constata, versurile lui Arghezi oferă surse inepuizabile de apreciere satirică a realității. Poziția lui e adesea apropiată de a folclorului. Calificativele atribuite inconvenientelor, fiind de obicei sarcastice și lipsite de cruțare, limbajul satiric arghezian este și el violent.

Un artist despre care se poate spune că s-a dedicat cu adevărat satirei este Marcel Breslașu, a cărui satiră comparată cu cea argheziană, pare doar un umor blînd, lipsit de ostentație, aluziv și subînțeles, apelînd mai des la fabulă.

Captivat de aspectul moral al unui caracter, Nicolae Țatomir realizează portrete a căror caricatură nu este nici înverșunată, nici insinuantă, ci, simplu, ridiculizantă.

Generația tînără este și ea atrasă, inconsecvent însă, către satiră, acceptată mai ales ca procedeu artistic decît ca specie literară, excepție făcînd doar Marin Sorescu.

Răspîndită prin personalitățile artistice amintite mai sus, poezia satirică are și alți slujitori, cîștigați în ultimii douăzeci de ani. În primul rînd, mulți alți poeți, pentru care satira, fără a fi mijlocul indispensabil

---

[57] *Satiră și umor pentru formațiile artistice de amatori*, Ed. de stat pt. imprimate și publicații, 1959, p. 37.

[58] M. Beniuc, *Poezia noastră*, ESPLA, 1956, p. 126.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)

de manifestare a talentului, constituie totuși un mod de apreciere a unor realități negative. Ar putea fi amintiți aici : Maria Banuș, Cicerone Theodorescu, Al. Andrițoiu, Dan Deșliu ș.a.

Difuzată pe asemenea întinderi, satira poetică nu are totdeauna profunzime, de multe ori fiind ocazională, produsă doar de incitații de circumstanță. Nu ar fi drept să se vadă aici, insidios, consecința legăturii dintre satiră și actualitate. Este vorba de lipsa foarte resimțită a generalizării, a utilizării elementului filozofic. În această privință, creația lui Arghezi oferă un bun exemplu de satiră solid fundamentată, fără caracter accidental. Pe această cale s-ar cîștiga mult, și ca valoare artistică și ca valoare socială.

Ar fi absurdă pretenția ca întreaga noastră poezie să devină satirică ; așa cum este, satira are o pondere judicioasă în ansamblul literar. E nevoie doar de perseverență în promovarea numai a versurilor cu adevărat artistice și de consecvență în înlăturarea mistificărilor, pentru ca poezia satirică romînească să corespundă deplin numeroaselor ei îndatoriri.

QUELQUES ASPECTS DE LA POESIE SATIRIQUE ROUMAINE CONTEMPORAINE

RÉSUMÉ

L'auteur fait un panorama de la poésie satirique roumaine d'après la deuxième guerre, dont le principal trait caractéristique est marqué par l'orientation vers les aspects sociaux des objectifs visés. Appuyée sur des traditions progressistes, la satire roumaine contemporaine tourne en ridicule tout ce qui contrevient à l'éthique socialiste, ayant donc un grand rôle civique. Diffusée, soit par l'intermediaire de la fable, de la parodie ou de l'épigramme classiques, soit par celui du sonnet ou du rondeau, auxquels on a inoculé un contenu adéquat, la nouvelle satire connaît une grande liberté en ce qui concerne ses formes. Les procédés en sont eux aussi divers ; le plus fréquent c'est le portrait. Parmi les moyens qui produisent la satire, on distingue l'ironie, le sarcasme, et le fantastique.

Les personnalités poétiques attachées à la satire ne sont pas si nombreuses. On y peut compter : Tudor Arghezi, Marcel Breslașu, Nicolae Țatomir, et, aussi, le jeune débutant Marin Sorescu. A cause de son puissant rôle éducatif, la satire en vers est largement diffusée par des artistes amateurs.

BDD-A1609 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:02:08 UTC)